

De minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap
De heer dr. E.E.W. Bruins
Postbus 16375
2500 BJ Den Haag

Den Haag, 17 juli 2025
Kenmerk: RVC-2025-070
Uw kenmerk: 51469135

Betreft: Aanwijzingsprogramma Post 65

Geachte heer Bruins,

Op 31 maart 2025 heeft u de Raad voor Cultuur gevraagd te adviseren over het concept Aanwijzingsprogramma twaalf rijksmonumenten uit de periode 1965-1990, ook wel Post 65 genoemd.¹ U bent voornemens deze twaalf monumenten op korte termijn aan de rijksmonumentenlijst toe te voegen.

De selectie van twaalf vormt een eerste stap op weg naar een groter aanwijzingsprogramma voor Post 65-erfgoed in 2026. Door middel van de aanwijzing van een kleine selectie rijksmonumenten wilt u de erfgoedopgave van de periode na 1965 zichtbaar maken en hiermee positieve aandacht en waardering genereren voor deze nieuwe erfgoedcategorie. Daarnaast wilt u deze monumenten een behoudsperspectief bieden, een aantal monumenten veiligstellen voor de toekomst en een voorbeeld geven aan andere overheden.

De Raad voor Cultuur (hierna: de raad) heeft voor dit advies een commissie ingesteld die dit advies heeft voorbereid, bestaande uit Janneke Bierman (voorzitter), Ido Esman, Wijnand Galema, Marjolein Sanderman en Freek Schmidt. De commissie werd ondersteund door secretaris Annet Pasveer. Bij de opstelling van het advies heeft de commissie gebruik gemaakt van aanvullende documenten geleverd door de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed (hierna: de RCE) alsook een mondelinge toelichting op het aanwijzingsprogramma van de dienst.

¹ Onder verwijzing van artikel 3.1 van de Erfgoedwet en artikel 4 van de Beleidsregel aanwijzing rijksmonumenten en wijziging rijksmonumentenregister Erfgoedwet van 20 juni 2016 (Stcrt. 2016 nr. 33906)

Aanleiding

In de periode 1965-1990 zijn in totaal maar liefst vier miljoen objecten in Nederland gerealiseerd. De wens om deze periode te verkennen, te duiden en om bijzondere en waardevolle locaties uit deze periode te beschermen bestond al bij meerdere kabinetten en gaat terug tot 2015. Destijds kondigde de minister van Onderwijs Cultuur en Wetenschap Jet Bussemaker tijdens de parlementaire behandeling van de Erfgoedwet aan verkenningen te zullen laten uitvoeren naar een aantal erfgoedthema's, vooruitlopend op mogelijke aanwijzingsprogramma's voor rijksmonumenten. Voor de periode 1965-1990 resulteerde dit in de rapportage *Verkenning Post 65. Nieuwe perspectieven tussen welvaart en weerstand* van de RCE, die in 2019 verscheen.

De noodzaak van deze verkenning wordt in het aanwijzingsprogramma aangehaald: zowel gebouwen als stedelijke en landelijke gebieden uit de periode Post 65 zijn steeds meer onderwerp van (grootschalige) transformatie: verduurzaming, energietransitie, klimaatopgaven, herbestemming, groei en krimp in de agrarische sector en bouw- en woontechnische verbeteringen. Daarnaast is specifieke kennis nodig over deze periode vanwege de lokale omgevingsvisies die op grond van de Omgevingswet worden gemaakt en waarin de erfgoedwaarden expliciet moeten worden benoemd.

Selectiecriteria

Uw opeenvolgende voorgangers hebben sinds 2015 vervolgstappen gezet om tot een aanwijzingsprogramma Post 65 te komen. Mede gezien een aantal urgente casussen gaf de staatssecretaris voor Cultuur en Media Fleur Gräper de RCE op 11 juni 2024 de opdracht om een concept aanwijzingsprogramma voor maximaal twaalf monumenten op te stellen op basis van de vastgestelde *Waarderingscriteria gebouwd en aangelegd (groen) erfgoed*.² Om tot een selectie van twaalf te komen diende de RCE gebruik te maken van de participatief tot stand gekomen longlist terwijl ook eerdere verzoeken tot aanwijzing als rijksmonument uit deze periode moesten worden betrokken. De twaalf geselecteerde objecten voor dit aanwijzingsprogramma dienden individueel een herkenbaar voorbeeld te zijn van bouw en aanleg uit de jaren 1965-1990 en exemplarisch voor maatschappelijke ontwikkelingen in deze periode.³ Daarnaast moest er sprake zijn van spreiding wat betreft locatie, typologie, ontwerper en jaar van realisatie. Tot slot moest er ook lokaal draagvlak zijn voor bescherming.⁴

² De RCE heeft een standaard ontwikkeld voor de waardering van bouw- en tuinkunst die is gebaseerd op vijf hoofdcriteria: 1. cultuurhistorische waarden, 2. architectuur-, kunst- en tuinhistorische waarde, 3. situationele en ensemblewaarden, 4. gaafheid en herkenbaarheid en 5. zeldzaamheid. [https://kennis.cultureelerfgoed.nl/index.php/Waarderingscriteria_gebouwd_en_aangelegd_\(groen\)_erfgoed](https://kennis.cultureelerfgoed.nl/index.php/Waarderingscriteria_gebouwd_en_aangelegd_(groen)_erfgoed)

³ De RCE heeft daarvoor zogenoemde verhaallijnen beschreven.

⁴ Nota 46073785 en aanvullende nota 46440675.

Het voorliggende aanwijzingsprogramma betreft de volgende twaalf monumenten in chronologische volgorde. Per monument is door de RCE een foto, een typering, een (meestal korte) beschrijving over de totstandkoming, een waardering en een bronnenlijst bijgevoegd.

	Naam	Locatie	Provincie	Jaar	Ontwerper
1	Rodahal	Kerkrade	Limburg	1966	Laurens Bisscheroux
2	Ecokathedraal	Mildam	Friesland	1966	Louis Le Roy
3	Elektrotechniek TU Delft	Delft	Zuid-Holland	1972	Geert Drexhage
4	Centraal Beheer	Apeldoorn	Gelderland	1972	Herman Hertzberger
5	Stadhuis	Terneuzen	Zeeland	1972	Jaap Bakema
6	Kasbah	Hengelo	Overijssel	1973	Piet Blom
7	Eemsmondgebouw	Delfzijl	Groningen	1973	Hugo de Gruyter, Jaap van der Meij
8	Yunus Emre Moskee	Almelo	Overijssel	1974	Gerrit Pelgrum, Bedri Sevinçoy
9	Blauwe Golven	Arnhem	Gelderland	1977	Peter Struycken
10	Emmauskerk	Nieuwegein	Utrecht	1977	Ton Alberts, Arnold Hamelberg
11	De Musketon	Utrecht	Utrecht	1984	Peter Strijker
12	Station Lelystad Centrum	Lelystad	Flevoland	1988	Peter Kilsdonk, László Vákár

Overwegingen van de raad

Draagvlak

De Post 65-periode kan aan de hand van verschillende thema's en maatschappelijke ontwikkelingen worden getypeerd, maar een belangrijk kenmerk is de opkomst van de consumptiemaatschappij in Nederland en een vrijwel ongelimiteerd gebruik van grondstoffen. In de periode is verhoudingsgewijs zeer veel gebouwd, het getal van vier miljoen werd al genoemd. Ter illustratie: een kwart van alle woningen in Nederland stamt uit deze periode. Naast de enorme omvang van de bouwproductie zijn de gebouwen en objecten heel divers in verschijningsvorm, materiaalkeuze en functie.

Vanwege de grote verscheidenheid aan bouwstijlen (modernisme, structuralisme, space age, postmodernisme, brutalisme) en materialen wordt de periode door

architectuurhistorici over het algemeen als een relevante en interessante periode gezien en het draagvlak onder hen voor behoud van karakteristieke objecten uit deze periode is groot. Binnen de erfgoedwereld groeit daarnaast de belangstelling. De verhalen zijn vaak bijzonder en de maatschappelijke betekenis van dit erfgoed is aanzienlijk. Ook de raad vindt dat een brede selectie van karakteristieke objecten uit deze periode voor de toekomst behouden moet worden.

Tegelijkertijd constateert de raad dat bij het publiek nog geen brede erkenning en waardering bestaat voor gebouwen en objecten uit deze periode. De liefde bloeit meestal niet vanzelf op en heeft extra aanmoediging nodig. Het versterken van de interesse om ongewenste of willekeurige teloorgang te voorkomen is urgent. Vrijwel dagelijks wordt erfgoed uit dit tijdperk geconfronteerd met vroegtijdige sloop of aantasting.

Dit aanwijzingsprogramma met een selectie van twaalf monumenten beoogt voor alles het creëren van draagvlak. Ook de raad gelooft dat dit aanwijzingsprogramma daartoe behulpzaam is. Het Rijk geeft hiermee bovendien een signaal af aan provincies en gemeenten om het Post 65-erfgoed actief binnen hun gebied onder de aandacht te brengen. Daarom luistert de presentatie van deze eerste selectie, als enthousiasmerende toonbeelden van het tijdperk, uiterst nauw. De raad is daarvan, met deze selectie, niet overtuigd.

Het belangrijkste bezwaar dat de raad heeft, betreft de spreiding. De twaalf geselecteerde monumenten zijn niet gelijkelijk over Nederland verspreid, maar bevinden zich in negen provincies. In Drenthe, Noord-Brabant en Noord-Holland is geen beoogd rijksmonument geselecteerd. Met het oog op het verkrijgen van positieve aandacht en draagvlak dient naar de mening van de raad elke provincie vertegenwoordigd te zijn in de eerste aanwijzingen van het Rijk. De aanwijzing van een bijzonder, nationaal tot de verbeelding sprekend monument in elke provincie kan bijdragen aan het noodzakelijke provinciale (en daarbinnen gemeentelijke) draagvlak. De raad meent dat ook in Drenthe, Noord-Brabant en Noord-Holland toonbeelden zijn te vinden die gelijkwaardig zijn aan de voorgestelde twaalf. Hij adviseert u in het kader van dit aanwijzingsprogramma in elke provincie in elk geval één Post 65-rijksmonument aan te wijzen.

Onderbouwing

Er is (nog) geen systematische inventarisatie gedaan van het Post 65-erfgoed en de longlist (waar deze twaalf monumenten ook op stonden) is tot stand gekomen in een participatieve werkwijze. De door de RCE zelf opgezette verhaallijnen (welvaart, groei, actie!, vrijheid, milieu en ordenen) zijn daarnaast leidend geweest in de selectie van de twaalf monumenten, waarbij ook rekening is gehouden met de politieke opdracht zoals genoemd onder *Aanleiding*.

Hoewel de raad de voorgestelde twaalf aansprekend vindt, mist hij een goede onderbouwing van juist deze selectie als aansprekende aanjagers van het Post 65-erfgoed. Ook uit de beschrijvingen van de voorgestelde monumenten is onvoldoende navolgbaar waarom uiteindelijk uit een aantal van vier miljoen objecten voor deze twaalf is gekozen. De selectie komt daardoor intuïtief en wat willekeurig over.

Dat gezegd hebbende is de raad, op basis van kennis en informatie en met het oog op het grotere aanwijzingsprogramma, van mening dat de twaalf individuele monumenten bijzonder genoeg zijn om aan te wijzen als rijksmonument. Echter, vanwege de ontoereikende onderbouwing en navolgbaarheid van de selectie, kan de raad niet onderschrijven dat de geselecteerde monumenten de twaalf toonbeelden zouden moeten zijn om nu het draagvlak voor de bescherming van Post 65-objecten te vergroten. Een betere onderbouwing in de uiteindelijke aanwijzing is hiervoor een vereiste.

De raad adviseert dan ook bij de aanwijzing de onderbouwing van deze twaalf monumenten te versterken. Daarnaast adviseert hij in het vervolgtraject naar het grotere Post 65-aanwijzingsprogramma de individuele aanwijzingen meer uitgebreid te verantwoorden en het nationaal belang ervan beter te onderbouwen, met gebruikmaking van gedetailleerde, goed geïllustreerde en geobjectiveerde beschrijvingen. De door de RCE gehanteerde verhaallijnen vindt de raad interessant en bruikbaar om de periode te duiden en het belang ervan uit te leggen, maar minder geschikt als nieuwe (leidende) selectiecriteria voor rijksmonumenten naast de reeds bestaande en vastgestelde algemene waarderingscriteria.⁵

Ten slotte vindt de raad in de selectie de groene openbare ruimte, maar vooral het landschap en/of landelijk gebied, onvoldoende vertegenwoordigd. Dit is een gemiste kans, juist omdat dergelijke objecten zich uitstekend kunnen lenen om een grotere bewustwording rondom Post 65 te bevorderen. Hij geeft dan ook mee om in het grotere aanwijzingsprogramma nadrukkelijk aandacht voor bijzondere monumenten in dorpsgemeenschappen en de ruilverkavelingen te hebben.

Conclusie

Met het oog op het verkrijgen van positieve aandacht en draagvlak adviseert de raad elke provincie vertegenwoordigd te laten zijn in de eerste aanwijzingen van Post 65-rijksmonumenten door het Rijk. Daarnaast adviseert hij zowel nu in de aanwijzing als in toekomstige aanwijzingsprogramma's zorg te dragen

⁵ Waarderingscriteria gebouwd en aangelegd (groen) erfgoed (zie noot 2).

RAAD VOOR CULTUUR

voor een betere onderbouwing van gemaakte keuzes zodat die voor iedereen navolgbaar zijn. Tot slot adviseert de raad om in toekomstige aanwijzingsvoorstellen meer aandacht te schenken aan de groene openbare ruimte en het landschap en/of landelijk gebied in het bijzonder.

De raad is vanzelfsprekend bereid tot een toelichting op dit advies.

Met vriendelijke groet,

Kristel Baele
Voorzitter

Nicole Leijendeckers
Secretaris-Directeur

> Retouradres Postbus 1600 3800 BP Amersfoort

Raad voor Cultuur
Postbus 90520
2509 LM Den Haag

Smallepad 5
3811 MG Amersfoort
Postbus 1600
3800 BP Amersfoort
www.cultureelerfgoed.nl

Contactpersoon
mr. Leonard de Wit
T +31653711257
F (033)4217799
l.de.wit@cultureelerfgoed.nl

Datum **31 MAART 2025**
Betreft Aanwijzingsprogramma rijksmonumenten uit de periode 1965-1990

Onze referentie
51469135

Geachte Raad,

Onder verwijzing naar artikel 3.1 van de Erfgoedwet en artikel 4 van de Beleidsregel aanwijzing rijksmonumenten en wijziging rijksmonumentenregister Erfgoedwet van 30 juni 2016 (Stcrt. 2016 nr. 33906), vraag ik uw advies over het bijgevoegde concept van een aanwijzingsprogramma voor twaalf rijksmonumenten uit de periode 1965-1990 (Post 65).

Mede gezien enkele urgente casus kies ik ervoor om de erfgoedopgave van de periode van na 1965 zichtbaar te maken door middel van een aanwijzing van een kleine selectie van monumenten. Ik beoog hiermee positieve aandacht te genereren voor deze nieuwe erfgoedcategorie, een behoudsperspectief te bieden, een aantal monumenten veilig te stellen voor de toekomst en een voorbeeld te geven aan andere overheden.

Ik heb de RCE gevraagd om mij een voorstel te doen voor een vervolg op deze eerste stap. Het voornemen is om begin juli een informatieve bijeenkomst te organiseren voor betrokken eigenaren, bewoners en andere belanghebbenden, en daarbij de publiciteit te zoeken.

Graag ontvang ik uw advies daarom vóór 26 juni 2025.

Hoogachtend,
de minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap,

Eppo Bruins